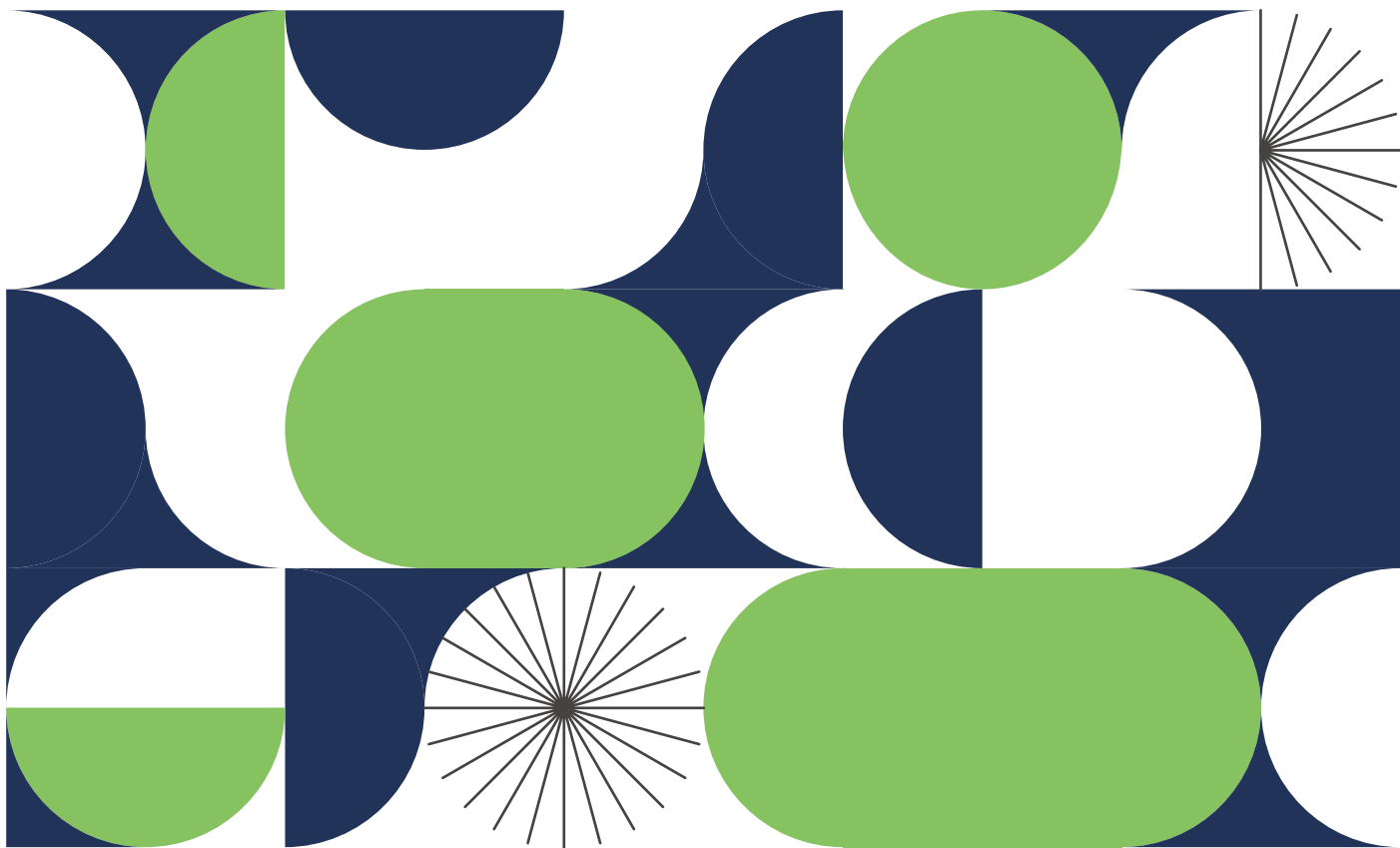

KULTŪRPLĀNOŠANAS POLITIKAS VADLĪNIJAS

Pašvaldību institūcijām, kultūras un vietējās kopienas
organizācijām lauku un pilsētu-lauku teritorijās

2023

Supported by

Project Support Facility

Projekts “Kultūrplānošana lauku reģionu attīstībai” (Rural Cultural Planning) tiek īstenots ar Baltijas jūras valstu padomes (CBSS) Projektu atbalsta mehānismu.

CBSS neatbild par publikācijas saturu. Publikācijā paustie viedokļi, secinājumi, interpretācijas un secinājumi ir autora(-u) viedoklis, un tie ne vienmēr atspoguļo CBSS oficiālo nostāju.

PROJEKTA PARTNERI:

Dānijas Kultūras institūts (vadošais partneris, DK)

Vidzemes plānošanas reģions (LV)

Laimikis.LT (LT)

SAGATAVOJA:

Vidzemes plānošanas reģions

IZDEVUMA KONSULTANTE:

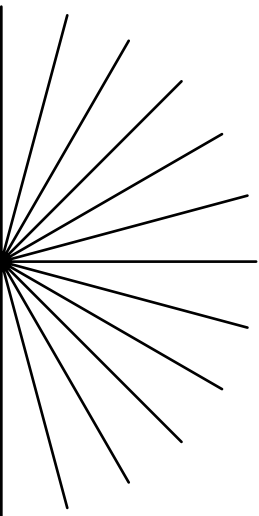
Līva Kreislere

GRAFIKU AUTORE:

Līva Kreislere

SATURS

Ievads	4
1. Kas ir kultūrplānošana	7
2. Kā notiek kultūrplānošanas process	11
3. Kādas ir kultūrplānošanas metodes	14
4. Kādi ir kultūrplānošanas ieguvumi	20
5. Praktiski piemēri kultūrplānošanas metodes pielietojumam urbānos centros lauku teritorijās	23
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	24

IEVADS

Kultūrai ir nozīmīga loma gan pilsētu, gan lauku pašvaldību sociālajā un ekonomiskajā attīstībā. Tā nodrošina identitātes, piederības un kopienas saliedētības izjūtu. Savukārt kultūrplānošana ir būtiska, jo palīdz pašvaldībām sasniegt to aktuālos mērķus.

Tā kā jēdziens “kultūrplānošana” apvieno divus vārdus – “kultūra” un “plānošana”, tad būtu jāsāk ar koncepta “kultūra” definēšanu. Kultūra, saprasta plašākajā nozīmē, saskaņā ar UNESCO definīciju “[..] būtu jāuzskata par sabiedrībai vai sociālajai grupai raksturīgu garīgo, materiālo, intelektuālo un emocionālo iezīmju kopumu un [..] tā līdzās mākslai un literatūrai ietver dzīvesveidu, kopsdzīves veidus, vērtību sistēmas, tradīcijas un ticējumus [..].” (UNESCO 2001)

Vairums kultūras teorētiķu norāda, ka mūsdienu globalizācijas pasaulē kultūra tiek uztverta kā ceturtais ilgtspējīgas attīstības balsts, kas līdzsvaro trīs – ekonomikas, sociālās un vides – dimensijas. (Ece et al. 2016, 7)

Pielietojot kultūrplānošanu ES Interreg Baltijas jūras programmas projektā *UrbCulturalPlanning*, Rīgas domes (RD) Pilsētas attīstības departamenta pārstāvis Jānis Ušča secināja, ka projekta veiksmīgais iznākums bijis tas, kā tiek saprasta un paplašināta kultūras definīcija RD plānošanas dokumentos. Kultūras perspektīva tiek iekļauta arī administratīvajā darbā un akcentēta vidēja termiņa attīstības programmā. Būtiska ir starpnozaru pieeja. (Davies, Kreislere 2022, 77) “Sapratām, ka mēs runājam par sociālajām inovācijām, un tās pamatā ir sadarbība starp dažādām nozarēm[..]. Tas bija ļoti lielā mērā iedvesmojoties no 3 virzienu modeļa: pašvaldība – kultūras virzītāji – iedzīvotāju kopienas.” Viņš piemin arī sadarbību starp dažādiem departamentiem: “Pilsētas departamenti, kas “atsaucas” uz šo projektu – labklājības un kultūras departamenti [..]. Vērtība ir tāda, ka negatīvā kultūras instrumentalizācija tagad tiek saprasta kā plašāka izpratne par kultūru.” (Davies, Kreislere 2022, 73)

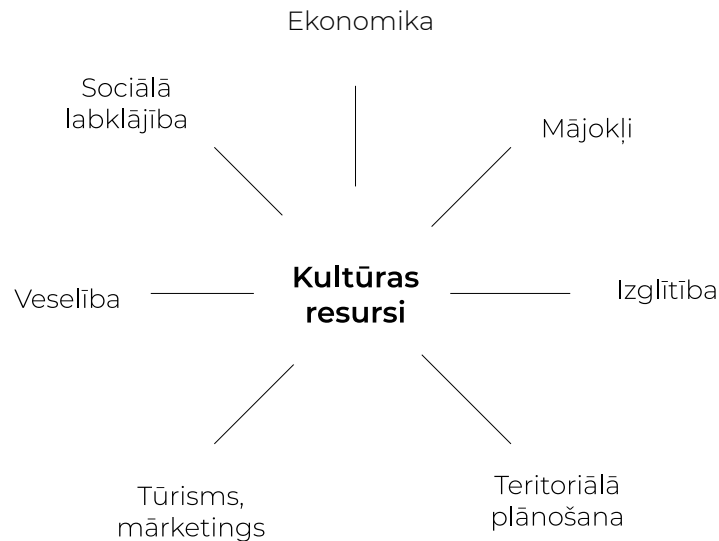
Bet kas tad ir kultūrplānošana? Tā ir jēdziens un metode, ko jau vairākas desmitgades plaši izmanto Amerikas Savienotajās valstīs, Apvienotajā Karalistē un Austrālijā, arī Kanādā, taču mazāk zināma tā ir Centrāleiropas valstīs. Tās būtība ir sniegt palīdzību pilsētplānošanas procesā caur kultūras un mākslas aktivitātēm. Kultūrplānošanas metode ir veiksmīgi iedzīvināta projektā *UrbCulturalPlanning* (2019 –

1. KAS IR KULTŪRPLĀNOŠANA

VIETA, SADARBĪBA, DIALOGS

Mg. art. Ilona Asare piedāvā šādu kultūrplānošanas definīciju: ““Kultūrplānošana” ir specifisks jēdziens, ar ko saprot [...] tādu vispārējās attīstības plānošanu, kas ņem vērā sabiedrībā valdošo kultūru un kas ir balstīta uz sabiedrības rīcībā esošajiem kultūras resursiem.” (Hermane et al. 2013, 11). Tāpat tiek uzsvērts, ka “kultūrplānošanas pieeja kultūras resursus novieto sabiedrības nākotnes plānošanas centrā, veidojot abpusējus ieguvumus kultūras un citu jomu – mājokļu, teritoriālās plānošanas, tūrisma, mārketinga, izglītības, sabiedrības veselības un labklājības, ekonomikas attīstības plānošanai” (1.1. att.). (Hermane et al. 2013, 13) Pilsētvides pētnieks, tūrisma kritiķis un žurnālists Mārtiņš Eņģelis kultūrplānošanas būtību izsaka šādi: “[Kultūrplānošanas] metode ir gaužām vienkārša – padarīt publisko telpu mājīgāku, it sevišķi ārpus centrālām vietām, stiprināt kopienas un veicināt radošumu un iesaisti, izmantojot kultūras klātbūtni. Īsumā – kultūrplānošanas mērķis ir attīstīt pilsētu, nevis ceļot nekustamo, bet gan sociālo un radošo kapitālu.” (Eņģelis 2020)

Vispārināti ar terminu “kultūrplānošana” apzīmē stratēģisku pieeju un nepārtrauktu, nemitīgā attīstībā, pārveidē un dinamikā esošu sadarbības procesu, kura gaitā, balstoties uz vietējās kopienas kultūras resursiem un par galveno šī sadarbības procesa fokusa objektu izvirzot vietu, tās attīstību un iedzīvotājus, notiek pilsētvides plānošana, ņemot vērā dabiskās norises vietējā apkaimē. Svarīgi uzsvērt, ka sadarbība paredz aktīvu komunikāciju un savstarpēju konsultēšanos visā procesa norises laikā, iesaistoties gan pašvaldībai, gan privātā sektora, gan NVO, gan izglītības un citu iestāžu pārstāvjiem, gan arī iedzīvotājiem un radošo nozaru pārstāvjiem. (Vojtůšková et al. 2016; Vidzemes plānošanas.. 2022; Russo, Butler S.a; Kreislere 2020) Līdz šim valdošai praksei vides plānošanā bijusi raksturīga strikta turēšanās pie ekonomiskos un infrastruktūras pamatojumos balstītiem aprēķiniem, ilgtermiņa plāniem un stingrām, konkrētu departamentu kompetencēs noteiktām

1.1. attēls. Kultūras resursi plānošanas centrā

vadlīnijām. Šāda plānošana ir neelastīga un mūsdienu dinamiskajam dzīves ritmam neatbilstoša, jo norises sabiedrībā, pārmaiņas apkaimēs un attiecīgi to diktētās vajadzības rodas dabiski, plūstoši un samērā strauji, visbiežāk iezīmējot pavisam citus virzienus, nekā noteikts plānošanas dokumentos. (McDonough, Wekerle 2011; Vidzemes plānošanas.. 2022) Tā rezultātā rodas plaisa starp pašvaldību un iedzīvotājiem. Pašvaldība nespēj efektīvi sasniegt izvirzītos mērķus, rūpējoties par iedzīvotāju dzīves apstākļu uzlabošanu, jo līdzekļus un rīcības stratēģijas šo mērķu sasniegšanai izvēlas saskaņā ar pieņemtajiem plānošanas dokumentiem.

Savukārt iedzīvotāji zaudē emocionālo piesaisti vietai, kurā viņi dzīvo, kļūst arvien vientuļāki, neieinteresēti vietējās sabiedrības dzīvē, pasīvi un atsvešināti. (Vidzemes plānošanas.. 2022; Kamrowska Kamrowska-Zaluska et al. S.a; Project for Public.. 2022, McDonough, Wekerle 2011) Kultūrplānošana ir alternatīva pieeja plānošanas procesiem, kas paredz ne tikai visu ieinteresēto dalībnieku aktīvu iesaistīšanos un savstarpēju dialogu, bet arī uzmanības fokusa maiņu. Šīs pieejas pamatā ir konkrētās vietas jeb apkaimes īpašo “rakstura iezīmju” jeb “apkaimes DNS” noteikšana, kas sevī ietver ne tikai spilgtākās radošās izpausmes un attīstības tendences, bet arī aktuālās problēmas, risināmos jautājumus, iedzīvotāju grūtības u. c. sociālekonomiskos aspektus. Pielāgojot sasniedzamos mērķus un to sasniegšanas mehānismus reālajai situācijai, pašvaldības kļūst efektīvākas, turklāt būtiski uzlabojas pašvaldības un iedzīvotāju savstarpējās attiecības. Vienlaikus

ievērojami uzlabojas apkaimes mikroklimats. Iedzīvotāju emocionālā piesaiste savai dzīvesvietai kļūst ciešāka, jo iedzīvotāji reāli spēj izmainīt situāciju un viņu viedoklis tiek ņemts vērā. Kopumā pilsētvide šādā veidā kļūst daudzpusīgāk izmantojama, atvērtāka jaunām iespējām un dažādiem attīstības virzieniem. (Russo, Butler S.a; Vidzemes plānošanas.. 2022; Kamrowska-Zaluska et al. S.a.; Project for Public.. 2022; Vojtišková et al. 2016). Būtībā kultūrplānošana liek uz vietu un risināmiem jautājumiem paskatīties no pavisam cita skatu punkta, kas pašos pamatos pieprasa izmainīt gan pieeju un attieksmi, gan rīcības stratēģijas, aktualizējot jautājumus par sociālo inovāciju pilsētā.

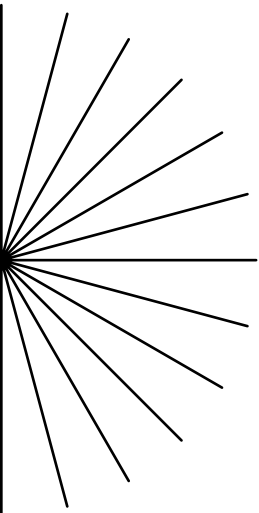
Sociālā inovācija ir jaunu modeļu, metožu un rīku identificēšana un pielietošana plaša spektra sociālo problēmu un jautājumu risināšanai. (Davies, Kreislere 2020) Tā iedrošina izmantot iedzīvotāju ierosinātas iniciatīvas un jaunus sadarbības modeļus starp pašvaldībām, iedzīvotājiem un citām pusēm, kas piedalās pilsētas dzīves veidošanā. Sociālā inovācija pārvaldības modeļu centrā liek cilvēkus, viņu labsajūtu, intereses un vajadzības (Davies, Kreislere 2020), un tas tiešā veidā saskan ar kultūrplānošanas galveno mērķi, uzdevumu un fokusu. Sociālās inovācijas momenti kultūrplānošanas kontekstā tiek izmantoti, radot inovatīvas situācijas, kas liek iedzīvotājiem pamainīt veidu, kā viņi redz savu pilsētu, savu dzīvesvietu. Šādas situācijas, kas nereti ir dažādas performances, kultūras pasākumi, festivāli un citas aktivitātes, kļūst par tā saucamo kultūras virzītājspēku, ap sevi pulcējot cilvēku grupas un tādējādi iekustinot un veidojot aktīvāku un saliedētāku kopienas sabiedrisko dzīvi (Kreislere 2020), kas faktiski ir viens no galvenajiem kultūrplānošanas mērķiem.

Panākot kopienas iesaisti apkaimes reģenerācijā un tās dzīves kvalitātes celšanā, kultūrplānošanas pieeja ir veiksmīgi īstenota arī Latvijā, Dānijā un Lietuvā. Kultūrplānošana ir palīdzējusi risināt sabiedrībai aktuālus izaicinājumus, piemēram, projektā *UrbCulturalPlanning*. Daži no piemēriem: Bolderāja un Sarkandaugava (Latvija), Visagina (Lietuvā) un Guldborgsunda (Dānijā). Plašāk lasīt: www.urbdocs.eu.

Jāatzīmē, ka Baltijas jūras reģionā ir bijuši projekti, kuros, izmantota līdzīga pieeja, to nedēvējot par kultūrplānošanu. Kultūras institūcijas, NVO, pašvaldības un iedzīvotāji ir veiksmīgi sadarbojušies kultūrvides veidošanā un stiprināšanā, piemēram, projektos Latvijā un Lietuvā. Plašāk lasīt: deepbaltic.com.

Piemēri no visas pasaules liecina, ka kultūrplānošana tiek īstenota ne tikai nacionālajā (valsts) līmenī, bet arī vietējo pašvaldību līmenī. Piemēram, Amsterdamā, Ņujorkā, Seulā, Tokijā, Toronto un Vīnē kultūra

ieņem nozīmīgu lomu to stratēģiskajos plānos, tur tiek īpaši izceltas attiecības starp kultūru un pilsētu. Saikne starp pilsētu ekonomiskajiem panākumiem un dzīvīgu kultūras ainu kļūst arvien redzamāka. Loma, ko kultūra spēlē pilsētas labklājības vairošanā, kļūst uzskatāmāka. (Ece et al. 2016, 9-12)

2. KĀ NOTIEK KULTŪRPLĀNOŠANAS PROCESS

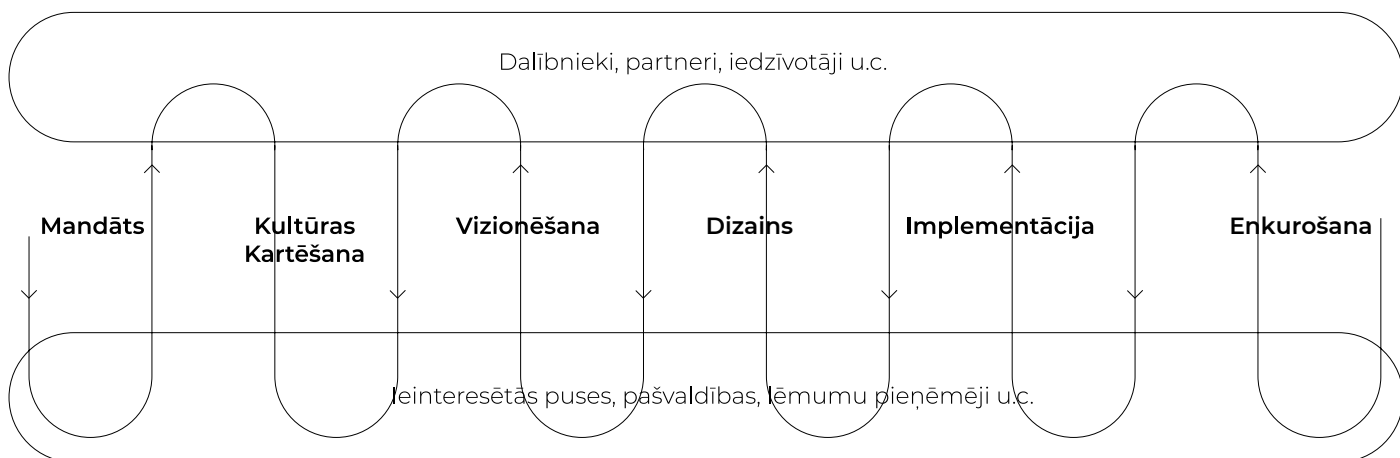
KARTĒŠANA, VĪZIJA, PLĀNS

Kultūrplānošanas procesu iedala trīs galvenajās fāzēs: sagatavošanās fāze, ieviešanas fāze un rezultātu izvērtēšanas fāze, kas sevī ietver arī turpmākās rīcības noteikšanu.

Sagatavošanās fāze sevī ietver arī līderu un uzticības personu, dažādu organizāciju un kultūras virzītājspēku uzrunāšanu un iesaistīšanu, finansiālo līdzekļu piesaisti, tīklošanos un attiecību veidošanu, platformas izveidošanu, lai komunikācija starp visām iesaistītajām pusēm būtu labi nodrošināta, ērta un tādējādi efektīva, līgumu slēgšanu un visu juridisko aspektu sakārtošanu, termiņu un grafiku sastādīšanu u. tml. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a; Russo, Butler S.a; Kreislere 2020)

Kultūrplānošanas realizācijas posma etapi ir šādi:

1. akcepts un lēmums par kultūrplānošanas nepieciešamību un uzsākšanu politiskā līmenī (pašvaldībā);
2. kultūrkartēšana kultūras resursu noteikšanai un sabiedrības aprakstīšanai;
3. vīzijas radīšana, iespēju un nākotnes zīmēšana;
4. vīzijas pārveidošana konkrētā rīcības plānā;
5. plāna ieviešana un vadība;
6. rezultātu izvērtēšana, plāna korekcija, turpmākās stratēģijas definēšana (2.1. att.) (Kamrowska-Zaluska et al. S.a; Vidzemes plānošanas.. 2022; Urb Cultural Planning S.a.).

2.1. attēls. Kultūrplānošanas realizācijas posma etapi

Arhitekte un urbāniste Līva Kreislere uzsver, ka ir svarīgi, lai vīzijas izstrādes laikā būtu iekļautas ne tikai malās, piemēram, tiktu piesaistīts kāds mākslinieks, kas nav saistīts ar konkrēto apkaimi. Tas nepieciešams tāpēc, ka vietējie iedzīvotāji ir pieraduši redzēt savu apkārtni tādu, kāda tā ir, un nespēj uz to paskatīties citādāk, savukārt cilvēks no malas var ienest svaigu, neparastu un negaidītu pavērsienu domu gaitā, dot jaunas idejas un ierosmes. (Vidzemes plānošanas.. 2022).

Kultūrplānošanas politikai līdzsvaroti jāaptver visa apkaimes teritorija, ne tikai tās centrs, un jābalstās uz četriem pamata principiem:

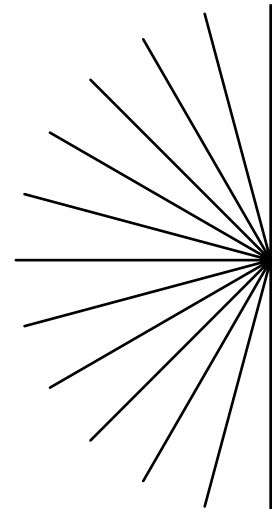
1. vietējās identitātes stiprināšanu;
2. līdzdalības pieeju;
3. kultūras iesaistīšanu un pieejamību;
4. starpnozaru sadarbību. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a.)

Kultūrplānošanas eksperte Līva Kreislere uzskata, ka kultūrplānošanas mērķauditorija vai mērķteritorija var nebūt fiziski limitēta. Bieži vien tiek strādāts ar skolu zonējumu vai vienu skolu, vai, piemēram, ar senioru kopienas, kas plešas arī krietni pāri vienas apkaimes robežām. Tās var būt arī interešu kopienas,

ikgadējās kopienas, piemēram, festivālu apmeklētāji, vai arī sezonālās kopienas – vasarnieki, tūristi, skolēni. Piemēram, Līgatnē (Latvija), kas bija izvēlēta par vienu no pilotteritorijām projektā *RuralCulturalPlannig*, tā varētu būt Līgatnes papīrfabrika. Tā ir ģeogrāfiska lokācija, taču tā apvieno gan tos, kas fabrikā ir strādājuši, gan tos, kas par to interesējas, gan tos, kas veido tās nākotni. Ne visi šie cilvēki dzīvo Līgatnē.

Veiksmīgam plānam jābūt gan detalizēti stratēģiskam, gan ambiciozi vizionāram, plānā ietvertajiem mērķiem jābūt saskaņotiem ar kopienas mērķiem. (Russo, Butler S.a)

Jārēķinās ar to, ka kultūrplānošana ir ilgs process. Saskaņā ar avotiem, tas aizņem no 12 – 18 mēnešiem (Grogan et al. 2020) līdz 2 gadiem (Vidzemes plānošanas. 2022). Pats plāna realizācijas posms būtībā ir nebeidzams, pastāvīgi vadāms un koriģējams process, kas attīstās līdz ar vietējo kopienu un apkaimi, kurā tas tiek īstenots. (Russo, Butler S.a) Kultūrplānošanas norisi diktē apkaime un tās kopiena, un katrai kopienai ir savs ritms, kurā tā jūtas ērti, tādēļ tieši tas noteiks procesa ilgumu nevis kāds mākslīgi definēts termiņš. (Grogan et al. 2020)

3. KĀDAS IR KULTŪRPLĀNOŠANAS METODEDES

ATTIEKSMES MAIŅA, ATSLĒGAS CILVĒKI, KULTŪRAS RESURSI

Kultūrplānošana ir sarežģīts pasākumu kopums, kas aptver plašu tēmu loku un kura pamatā ir daudzu dalībnieku iesaistīšanās. Šis process no to īstenotājiem prasa labas vadības un norišu koordinācijas prasmes. Vienlaikus kultūrplānošanas gaita ir ļoti aizraujoša, interesanta un radoša, tā var sniegt negaidītus, pat pārsteidzošus rezultātus un atklāsmes, paverot ceļu neierastiem un drosmīgiem risinājumiem (Vidzemes plānošanas.. 2022). Tomēr plānošana negarantē, ka sākotnēji uzstādītais rezultāts tiks sasniegts, un tas ir jāapzinās vēl pirms procesa uzsākšanas. (Russo, Butler S.a) Lai kultūrplānošana būtu izdevusies, sniegtu patiesi vērtīgus rezultātus un palīdzētu nonākt pie izvirzītajiem mērķiem, ir svarīgi ievērot vairākus nosacījumus.

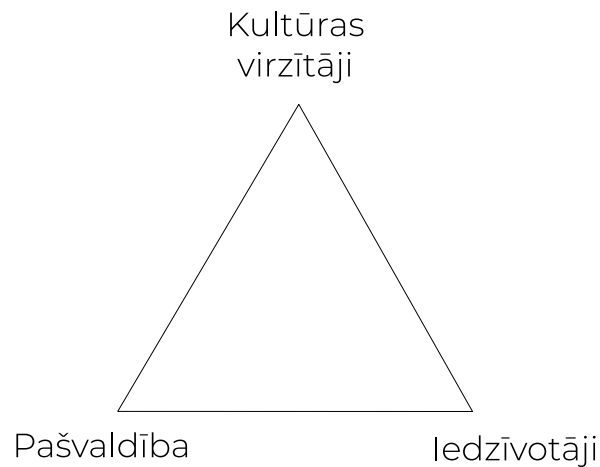
Kultūrplānošana pieprasa attieksmes maiņu, un primāri šis nosacījums ir attiecināms tieši uz pašvaldībām. (McDonough, Wekerle 201; Kamrowska-Zaluska et al. S.a) Svarīgi, lai pašvaldībās ieviestu vairāk horizontāli orientētu sadarbības praksi starp departamentiem, aizstājot līdzšinējo vertikālē balstīto darba praksi viena departamenta ietvaros. (Kamrowska- Zaluska et al. S.a.) Vienlaikus jāapzinās, ka kultūrplānošana pašvaldībās kļūs par galveno plānošanas stratēģiju, tādēļ to nedrīkst uztvert kā vienreizēju projektu un tā nedrīkst kļūt par papildu pienākumu pašvaldību darbiniekiem – kultūrplānošana pamazām jāintegre pašvaldību ikdienas rutīnā kā dabiska tās sastāvdaļa, kā domāšanas veids. (Russo, Butler S.a; Kamrowska- Zaluska et al. S.a.) Pašvaldībai ir jāizprot gan tas, kā cilvēku grupas savstarpēji sadzīvo un sadarbojas kopienas ietvaros, gan tas, kā šī savstarpējā mijiedarbība var palīdzēt apzināt apkaimē notiekošās izmaiņas. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a)

Kultūrkartēšana ir metode, kas palīdz identificēt apkaimes kultūras resursus, to aktivitātes mērogus un

savstarpējo sadarbību starp šiem kultūras resursiem, kā arī noteikt apkaimē aktīvos kultūras virzītājspēkus un to ietekmes apmērus. Kultūrkartēšana ļauj novērtēt esošo situāciju apkaimē un kopienā, identificēt notiekošās izmaiņas un to tendences, kā arī prognozēt turpmākos attīstības virzienus. (Vidzemes plānošanas.. 2022).

Kultūrkartēšanā tiek identificētas ģeogrāfiskās, cilvēciskās, ekonomiskās un kultūras “īpatnības” plānošanas teritorijā. Daļa piemēru, ko apraksta ar kultūras kartēšanu, ir dzīvesveids, vietējo iedzīvotāju kultūras ieradumi un uzskati; mākslas pasākumi, festivāli, kultūras un mākslas izglītība – resursi, kas ietekmē iedzīvotāju dzīves kvalitāti; pasākumu norises vietas un publiskās telpa, kulta vietas, kafejnīcas un restorāni, kas kļūst par kultūras dzīves sastāvdaļu. (Ece et al. 2016, 42-44) Piemēram, Līgatnē (Latvija), kas bija izvēlēta par vienu no pilotteritorijām projektā *RuralCulturalPlanning*, tiekoties ar kopienas pārstāvjiem, tūrisma un viesmīlības jomas uzņēmējiem, Līgatnes apvienības pārvaldē, tās struktūrvienībās un uzņēmumos strādājošajiem, tika kartētas atmiņas, raizes, vēlmes, konflikti, resursi, kultūras aktivitātes, tika izzināts vietas potenciāls, noteikts sociālais tīklojums.

Kultūrkartēšanā ļoti būtisks ir sadarbības trijstūris: kultūras virzītāji – pašvaldība – kopiena.

3.1. attēls. Kultūrkartēšanas sadarbības trijstūris

Kā atzīmē Līva Kreislere, kartēšanas laikā nepieciešams iesaistīt maksimāli daudz dažādu ieinteresēto pušu. Tas var būt ministriju līmenis, reģionālās pārvaldes līmenis, pašvaldības pārvaldes līmenis, NVO, dažādi aktīvisti, vietējie iedzīvotāji, izglītības institūciju pārstāvji, kultūras sektora pārstāvji, privātā sektora pārstāvji, kā arī tie var būt cilvēki, kuri veido projektus konkrētajā vietā, taču nav tur piesaistīti ar dzīves vai darba vietu. Plašāk lasiet: [Rural Cultural Planning project final report](#).

Kultūrkartēšana šādā nozīmē ir neaizstājams rīks un tā jāuzsāk pēc iespējas ātrāk, paralēli veicot citus sagatavošanās darbus. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a)

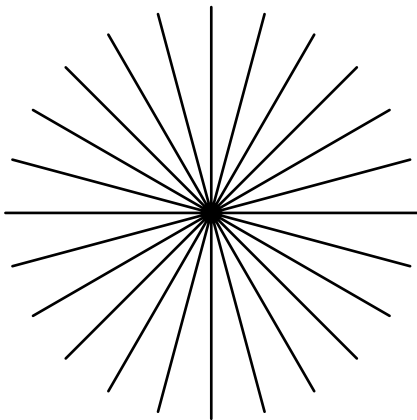
Kultūrkartēšanu ieteicams apvienot ar kultūras novērtējumu – vairāku metožu pielietošana sniedz pilnīgāku kopainu. (Russo, Butler S.a) Jo rūpīgāka būs sagatavošanās, jo veiksmīgāka būs kultūrplāna ieviešana. (Russo, Butler S.a)

Sabiedrības iesaistē ārkārtīgi svarīga ir atslēgas cilvēku jeb līderu aktīva darbošanās visos kultūrplānošanas etapos. Šie līderi ir cilvēki, kuriem konkrētajā kopienā ir autoritāte. Tie ir cilvēki, ap kuriem pulcējas domubiedru grupas un kuru viedokli ieklausās. Nereti tie ir vietējā mēroga aktīvisti (Kamrowska-Zaluska et al. S.a; Vidzemes plānošanas.. 2022). Līva Kreislere uzsver, ka kopienā jābūt kādam ar “mandātu”, kurš var runāt visu vārdā un vadīt procesu. Kultūrplānošanas procesa sākumā ir svarīgi no iesaistītajām pusēm sadzirdēt vēlmi un nepieciešamību pēc tās, tad ir motivācija strādāt. Dažkārt šo līdera jeb kultūras virzītājspēka lomu kopienā spēlē kāda konkrēta organizācija – muzejs, kultūras nams, izglītības iestāde, koprades telpas u. tml. Nereti arī kultūras pasākumi, piemēram, festivāli, kas ap sevi pulcē cilvēku kopu, faktiski ir kultūras virzītājspēks ar zināmu ietekmi sabiedrībā un viedokļa līderību. Šie visi ir nozīmīgi spēlētāji, kas lielā mērā nosaka kultūrplānošanas izdošanos vai neizdošanos, tādēļ sadarbībai ar kopienas līderiem un kultūras virzītājiem ir jāpievērš īpaši liela vērība. (Kreislere 2020; Vidzemes plānošanas.. 2022) Turklāt katram no šiem kopienas līderiem kultūrplānošanas kontekstā var būt atšķirīga loma, ņemot vērā to, kādos jautājumos un situācijās šie līderi apkaimē tiek uzskatīti par autoritātēm. Svarīgi, lai šie līderi visā kultūrplānošanas norises laikā būtu nodrošināti ar nepieciešamo atbalstu, resursiem un rīkiem, kas turklāt ir pielāgoti tieši viņu vajadzībām, tikai tad sadarbība ar šiem atslēgas cilvēkiem būs rezultatīva. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a)

Kultūrplānošana nav iespējama bez aktīvas sabiedrības iesaistīšanās, un to var panākt, pirmkārt, ar cilvēku uzrunāšanu caur kopienas līderiem, otrkārt, runājot ar cilvēkiem tieši un izrādot patiesu ieinteresētību

tajā, ko viņi stāsta. Galvenais ir kvalitatīva komunikācija, aktīva klausīšanās, ieklausīšanās un vēlēšanās iedziļināties un saprast. Sākotnēji var būt jāsaskaras ar iedzīvotāju neuzticēšanos vai nevēlēšanos sadarboties, taču šo barjeru var pārvarēt ar pacietību, izpratni, toleranci un konsekventu darbošanos ilgtermiņā. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a; Vidzemes plānošanas.. 2022) Šādas sarunas ar iedzīvotājiem visprecīzāk atklāj iespējamās kultūrplānošanas ierobežojumus un šķēršļus, kā arī palīdz atklāt jaunas perspektīvas un noskaidrot kopējās intereses. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a) Lai aptvertu pēc iespējas plašāku iedzīvotāju loku, sabiedrības uzrunāšanai un paziņojumu komunicēšanai iesaka izmantot dažādus kanālus – gan tradicionālus, uzrunājot cilvēkus tieši vai ar drukātu ziņojumu palīdzību, gan virtuālus, uzrunājot cilvēkus caur sociālo tīklu platformām, interneta vietnēm u. c. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a)

Kultūrplānošanas vadībai un uzraudzībai jābūt organizētai pēc partnerības principa, atbildību sadalot starp vairākiem dalībniekiem. Tādējādi tiek panākta labāka un kvalitatīvāka dalībnieku iesaiste un tā aptver plašāku dalībnieku spektru, sākot ar iedzīvotāju grupām, un beidzot ar privātā sektora un organizāciju pārstāvjiem. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a) Tomēr jāatceras, ka līdzdalība un partnerība būs efektīva tikai tad, ja visi dalībnieki nodefinēs kopīgu mērķi un strādās tā sasniegšanai. Ir jābūt kādam taustāmam, sajūtāmam rezultātam, kas dalībniekus motivēs iesaistīties un pielikt pūles. (Russo, Butler S.a) Nozīmīgu ieguldījumu kultūrplānošanā var sniegt vietējie uzņēmēji, kas strādā tieši uz apkaimes auditoriju un kuriem ar saviem klientiem ir ciešas un uzticības pilnas attiecības. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a) Ir trīs galvenās dalībnieku grupas, kas veido kultūrplānošanas sadarbības pamatu: pašvaldības darbinieki, iedzīvotāji un

kultūras sektora pārstāvji. Svarīgi, lai visi dalībnieki kultūrplānošanas norisēs būtu iesaistīti ilgtermiņā. Līva Kreislere uzskata, ka procesam jābūt ritmiskam. Bieži vien cilvēki ar pirmo reizi nepiedalīsies, no sākuma paskatīsies, kas “tur” notiek; tad ar trešo, ceturto tikšanos vai aicinājumu, pasākumu vai avīzi, iespējams, sāks piedalīties. Ritmiskums norāda uz to, ka tas ir īsts process un cilvēki nekur nepazudīs – tas ievieš uzticību. Ritmiskumam ir jābūt arī savstarpējā komunikācijā. Svarīgi ir nepārtraukti iepazīstināt gan iedzīvotājus, gan pašvaldību ar iegūtajiem rezultātiem. Veiksmīgas procesa norises veicināšanai ir jābūt pieejamai platformai, kur dalībnieki var diskutēt, sarunāties, apmainīties viedokļiem un sadarboties. Vēlams, lai šī platforma būtu ne tikai

virtuāla, bet arī fiziski telpā esoša, kur dalībnieki var satikties un sarunāties arī klātienē. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a) Jau pirms kultūrplānošanas uzsākšanas ir jāpieņem, ka nav nekādu iepriekš definētu nosacījumu, kas paredz, kā kaut kam ir jāizskatās, jābūt un jāveidojas. Kultūrplānošanas uzdevums ir ļaut ikvienai radošai struktūrvienībai atrast savu individuālo attīstības ceļu, darbošanās veidu un vienkārši esību. (Russo, Butler S.a)

Jārēķinās ar to, ka sadarbības procesa laikā starp dalībniekiem radīsies iekšējā spriedze, iespējams, būs konflikti, domstarpības un nesaprašanās. Ir svarīgi savlaicīgi sagatavoties šādām situācijām un paredzēt iespējamus rīcības variantus, kā arī attiecīgi sagatavot dalībniekus tam, ka šādas situācijas varētu rasties. (Russo, Butler S.a)

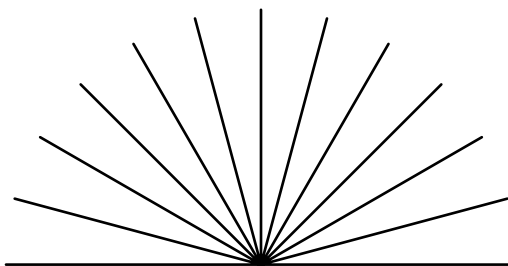
Tāpat kā katrs cilvēks ir savādāks, arī katra apkaimē un vietējā kopienā ir savādāka, līdz ar to nav iespējams paredzēt, kuras no metodēm un izvēlētajiem pasākumiem konkrētajā apkaimē nesīs rezultātus, un kas būs bijis neefektīvs (Vidzemes plānošanas.. 2022). Tādēļ gan iedzīvotāju uzrunāšanai, gan kopienas saliedēšanai, gan apkaimes vides uzlabošanai un citu mērķu sasniegšanai ir ieteicams pielietot pēc iespējas daudzpusīgāku pieeju un daudzveidīgāku metožu un pasākumu spektru, ieplānojot maksimāli dažādus veidus, kā uzrunāt un iesaistīt sabiedrību (Kamrowska-Zaluska et al. S.a; Vidzemes plānošanas.. 2022). Piemēram, vērsties pie sabiedrības var tieši, atklāti uzrunājot un aicinot uz sarunu, gan arī netieši, nodrošinot telpu, kur cilvēks var ienākt un nodoties citām aktivitātēm (lasīt grāmatas, aplūkot mākslas darbus, piedalīties radošās darbnīcās) un kurā ir arī atsevišķa vieta, kur šāda saruna ir iespējama, ja cilvēks izrāda vēlmi aprunāties (Vidzemes plānošanas.. 2022). Arī kultūrplānošanas ietvaros organizēto pasākumu spektram jābūt maksimāli plašam gan satura, gan aktivitāšu, gan lieluma ziņā, ietverot ne tikai mazus, lokālus notikumus, bet arī tādus lielus pasākumus, kā festivāli, gadatirgi u. tml. (Vidzemes plānošanas.. 2022)

Ieskatam daži praksē izmantojami materiāli:

- 1) urbdocs.eu (atlasot pēc apkaimes problemātikas un datiem, iespējams piemeklēt vietu, kura ir vislīdzīgākā un tad izpētīt metodes, kas tur ir lieliski strādājušas);
- 2) urbantoolkit.eu (atlasot pēc parametriem, atrast līdzības ar savu apkaimi/kopienu).

Praksē tiek lietoti daudz un dažādi rīki un metodes, taču svarīgi, lai katra rīka un metodes pielietojums

tiktu izvēlēts un pielāgots attiecīgajai apkaimē, plāna specifikai un individuāliem vietas un situācijas nosacījumiem, taču galvenais – balstīts katras apkaimes kultūras resursos, tādos, kā bibliotēkas, jaunatnes centri, skolas, muzeji, interešu pulciņi un grupas, kultūras nami, amatiermākslas kolektīvi u. c. (Kamrowska-Zaluska et al. S.a)

4. KĀDI IR KULTŪRPLĀNOŠANAS IEGUVUMI

LĪDZDALĪBA, STIPRA KOPIENA

Kultūrplānošanas pieeja palīdz mazināt sociālo atstumtību kopienā, stiprināt lokālpatriotismu un demokrātiskas kultūrpolitikas procesu ievērošanu, nodrošina uz pamatīgu un rūpīgu izpēti balstītu plānošanu un lēmumu pieņemšanu, nodrošina labāku pašvaldības atbildes reakciju, pakalpojumus un palīdzību, kas atbilst identificētajām iedzīvotāju vajadzībām, sniedz labāku izpratni par to, ko un kāpēc cilvēki dara, kādas ir viņu vērtības un motivācijas, veicina līdzdalības un sadarbības uzlabošanu, stiprina vietējo kopienu, veicina līdzestību, rūpes un interesi par līdzcilvēkiem, efektīvi integrē kultūru lielākās kopienās, sasniedzot un iesaistot plašākas cilvēku grupas, vienlaikus padarot kultūru pieejamāku, stiprina kopienas un apkaimes īpašās vērtības, izceļ kopienas talantīgos cilvēkus, uzlabo kultūras un visas apkaimes infrastruktūru, kā arī uztur vienmērīgu un pastāvīgu finansējumu kultūras pasākumiem ne tikai no pašvaldības, bet arī no privātajiem finansējuma avotiem. (Russo, Butler S.a) Eksperte Līva Kreislere uzsver, ka, piemēram, kartēšanas process var kļūt arī par kopienas spoguļi. Iepazīstinot kopienu ar procesā gūtajiem atradumiem un parādot tās iekšējos konfliktus, iespējams uzsākt konfliktu risināšanu. Izolētās un mazās kopienās (lauku reģionos) ir īpaši izteikta konfliktu neizrunāšana. Tas traucē izaugsmei un inovācijām, jo nav pietiekami liela cilvēku sadarbība, kas ļautu pārvarēt vecus aizspriedumus un sabojātas attiecības.

Kultūrplānošana palīdz “nekurieni” pārvērst vietā, kas ir interesanta, piesaistoša, dzīva, kūsājoša un pulsējoša. (Russo, Butler S.a.; Vidzemes plānošanas.. 2022)

Šādas vietas raksturo 4 vienkāršas pazīmes:

1. tās ir pieejamas un labi savienotas ar citām svarīgām vietām rajonā;
2. tajās atrasties ir ērti, un tās rada labu iespaidu;

3. tās piesaista cilvēkus, kuri vēlas tur iesaistīties dažādās aktivitātēs;
4. tās kalpo kā sabiedriska vide, kurā cilvēki vēlas atgriezties un satikties atkal un atkal no jauna. (Project for Public.. 2022)

Viens no nozīmīgākajiem praksē gūtajiem kultūrplānošanas ieguvumiem ir tas, ka tiek uzsākta intensīva, padziļināta komunikācija, kuras laikā tiek atvērtas diskusijas vēl nebijušos līmeņos un apjomos, kā rezultātā visas puses tiek sadzirdētas. (Vojtíšková et al. 2016)

Bezpeļņas organizācija Project for Public Spaces izdala 6 galvenos ieguvumu blokus, ko dod kādas vietas pārvēršana tādā vietā, kurā cilvēki vēlas ne tikai dzīvot, bet arī līdzdarboties. Šādas vietas:

1. veido un rada taisnīgu un vienlīdzīgu vietējo ekonomiku, stiprinot mazo uzņēmējdarbību, vietējo ekonomiku, vietējās vērtības un īpašumtiesības, palielinot vietējo nekustamo īpašumu vērtības un nodokļu ieņēmumus, radot jaunas darba vietas un samazinot vajadzību pēc pašvaldības sniegtā atbalsta un pakalpojumiem;
2. uzlabo sabiedrības veselību, veicinot fizisko aktivitāšu pieaugumu, nodrošinot svaiga un veselīga ēdiena pieejamību, uzlabojot drošību un sociālo integrāciju, kā arī vides veselību;
3. rada komforta sajūtu, mudinot būt aktīviem un dabīgiem, uzturot vietas vizuālo pievilcību, veicinot piederības un brīvības sajūtu, uzlabojot drošības līmeni un vides kvalitāti;
4. veicina sociālo mijiedarbību, uzlabojot sabiedriskumu un draudzīgu attieksmi citam pret citu, veicinot kultūras izpausmes un radošu mijiedarbību, sabiedrības dažādošanos un atšķirīgu etnisko kopienu apvienošanu, īpaši domājot par sievietēm, bērniem un senioriem un stimulējot sabiedrības radošumu;
5. veicina un definē kopienas sajūtu, uzlabojot kopienas organizēšanos un pašvadību, stimulējot lepnuma sajūtu un brīvprātīgu iesaistīšanos, saglabājot vienotību un kopīgas vērtības un samazinot vajadzību pēc pašvaldības kontroles;
6. nodrošina labāku pieejamību, veicinot pastaigas un iešanu kājām, rūpējoties par gājēju un riteņbraucēju drošību, nodrošinot sabiedriskā transporta pakalpojumus, samazinot nepieciešamību lietot automašīnas un izveidot tām paredzētus stāvlaukumus, nodrošinot efektīvāku laika un naudas izlietojumu un labāku

sasaisti starp dažādu resursu izlietojumu (4.1. att.). (Project for Public.. 2022)

Var diezgan droši prognozēt, ka nākotnē kultūrplānošanas pieeja kļūs par vadošo plānošanas pieeju, tādēļ ir būtiski, ka gan pašvaldības, gan kultūras, sabiedriskie un radošie aktīvisti jau tagad savās ikdienas praksēs sāk ieviest šīs pieejas metodoloģiju un tiecas uz savstarpēji atvērtu un izpratošu dialogu. Efektīvi, stratēģiski akurāti un izsvērti realizēta kultūrplānošana var ne tikai būtiski izmainīt apkaimes vidi, cilvēku dzīves apstākļus un attieksmi pret savu dzīvesvietu, bet arī ievērojami optimizēt pašvaldības finanšu, darbaspēka un citus resursus, padarot to izlietojumu maksimāli efektīvu un sasniedzot nospraustos mērķus īsākā laikā un ar labākiem rezultātiem. Vienlaikus jāatzīst, ka šādu ideālo rezultātu un sadarbības modeli nevar sasniegt uzreiz un ceļš uz to nebūs ātrs un gulds.

4.1. attēls. Dzīvošanai lielisku vietu ieguvumi

5. PRAKTISKI PIEMĒRI KULTŪRPLĀNOŠANAS METODES PIELIETOJUMAM URBĀNOS CENTROS LAUKU TERITORIJĀS

Projekta *RuralCulturalPlanning* mērķis bija veikt kultūrkartēšanu trīs dažādās vietās Latvijā, Lietuvā un Dānijā. Visās pilotvietās kultūrkartēšana balstījās uz individuālām sarunām vai sarunām grupās ar vietējiem iedzīvotājiem, lai identificētu personiskus stāstus, kas var būt daļa no esošajiem stāstījumiem par vietu un norādīt uz nepieciešamību pēc iespējamiem “nākotnes stāstījumiem”. Kā metode tika izmantotas arī pastaigas. Iegūtie konstatējumi tika apkopoti sākotnējā pētījuma dokumentā, kas vēlāk tika nodots vietējām kopienām izvērtēšanai, atgriezeniskās saites sniegšanai un turpmākām diskusijām. Metode izrādījās veiksmīga un piemērojama gan pilsētu, gan lauku teritoriju kontekstā.

5.1 Līgatne (Latvija)

[“Līgatnes Kultūrkarte”](#)

5.2 Papile (Lietuva)

[Kultūrkartēšana Papilē](#) (Skat. 7., 8. nodaļu)

5.3. Grindsteda Billundas pašvaldībā (Dānija)

[Kultūrkartēšana Grindstedā, Billundas pašvaldībā](#) (Skat. 7., 8. nodaļu)

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Blair, R. 2004 Public participation, and community development: the Role of strategic planning, Public Administration Quarterly. Spring 2004 - Summer 2004. Vol. 28, No.1/2, 102-147.

Bulderberga, Z. 2014. Pilsētu-lauku mijiedarbības izvērtējums Latvijas reģionos.

Cultural Planning: Learn about municipal cultural planning – a place-based approach to planning and development. 2022. [Skatīts 05.01.2023.] Pieejams: <https://www.ontario.ca/page/cultural-planning>

Davies, T., Kreislere, L. 2020 What is Cultural Planning, and is it a social innovation? (Videorecording) Urban Cultural Planning Riga Urban Lab – Cultural Shift: Social Innovation and Cultural Drivers

Davies, T., Kreislere, L. 2022. The Post-process booklet [Skatīts 07.06.2023.] Pieejams: https://www.urbdocs.eu/_files/ugd/f48584_31b6d761f2eb4f2c822bca1155c9dfed.pdf

Davies, T., Kreislere, L. 2023. RuralCulturalPlanning project final report.

Ece, Ö., Sanul, R. G., Yartan, C., Yücesoy, E. Ü. 2016. Cultural Planning for Local Authorities.

Enģelis, M. 2020. Atvērās kā Eiropa pēc kara – Latvijas kultūrplānošanas pionieris Karosta. [Skatīts 05.01.2023.] Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/pilsetvide/atveras-ka-eiropa-pec-kara--latvijas-kulturplanosanas-pionieris-karosta-.a384109/>

Evans, G., Foord, J. 2008 Cultural mapping, and sustainable communities: planning for the arts revisited, Cultural Trends. 17:2, 65-96.

Gray, C. 2006. Managing the Unmanageable: The Politics of Cultural Planning. Public Policy and Administration. Summer. Vol. 21, No. 2, 101-113.

Grogan, D., Mercer, C., Engwicht, D. 2020. The Cultural Planning Handbook: An essential Australian Guide. 2nd edn. New York, Routledge.

Hermane, A., Asare, I., Tjarve, B., Laķe, A. 2013. Demokrātiska kultūrpolitikas veidošana: kultūra kā ilgtspējīgas attīstības faktors. Valmiera, Vidzemes kultūras un mākslas biedrība “Haritas”.

Kamrowska-Zaluska, D., Obracht-Prondzyńska, H., Stachura, K. S.a. Urb Cultural Planning: Policy Roadmap. Gdańsk, Polish Society of Town Planners

Kreislere, L. (ed.) 2020. Urb Cultural Planning: Riga Urban Lab: Cultural Shift: Social Innovation and Cultural Drivers Rīga, RD Pilsētas attīstības departaments

Kreislere, L., Matyushkina A., Davies, T., Ušča, J., Kamrowska-Zaluska, D. 2021. Urb Cultural Planning: Policy and Strategy Recommendations on Cultural Planning: An output of CITIES IN FLOW – UrbCulturalPlanning project final conference

McDonough, A., Wekerle, G. 2011 Integrating Cultural Planning and Urban Planning: the Challenges of Implementation, Canadian Journal of Urban Research. Vol. 20, No. 1, 27-51.

Parsons, T. [1949] 1954. Essays in Sociological Theory, revised edition, New York, Collier-Macmillan Limited/ London: The Free Press.

Project for Public Spaces. 2022. Placemaking: What if We Built Our Cities Around Places. Project for Public Spaces

Redaelli, E. 2013. Assessing a place in cultural planning: A framework for American local governments, Cultural Trends. 22:1, 30-44.

Russo, A., Butler, D. S.a. Cultural Planning Toolkit: A Partnership Between 2010 Legacies Now & Creative City Network of Canada. Vancouver, 2010 Legacies Now

Stevenson, D. 2004. “Civic gold” rush, International Journal of Cultural Policy. 10:1, 119-131.

UNESCO. 2021. UNESCO Vispārējā deklarācija par kultūras daudzveidību. [Skatīts: 05.06.2023.] Pieejams: <https://www.unesco.lv/lv/deklaracijas>.

Urb Cultural Planning. S.a. Output O.3.1. BSR Cultural Planning models.

Vidzemes plānošanas reģions. 2022. Kreislere, L. Kultūrplānošana: kā kultūru integrēt ilgtspējīgas teritorijas attīstības plānošanā. Lekcija – seminārs. (Videorecording) Vidzemes plānošanas reģions

Vojtíšková, K., Poláková, M., Patočková, V. 2016. Cultural Planning: New Inspiration for Local Governments in the Czech Context, The Journal of Arts Management, Law, and Society. 46:1, 22-33.

NODERĪGI INTERNETA RESURSI:

urbcultural.eu

urbdocs.eu

urbantoolkit.eu

